

Marx' forfatterskab: En politisk praksis

'Praksis' er et begreb med flere forskellige betydninger i Marx' værk. Det er klart, at menneskenes produktion, "stofskiftet mellem mennesket og naturen" (Marx 1970: 137), er praktisk, og det er klart, at den ellefte Feuerbachtesses krav om ikke at fortolke, men forandre verden (Marx 1968: 93), kan udlægges som et krav om, at filosofien skal blive praktisk. Fællesnævneren for de forskellige anvendelser af begrebet er, at praksis forandrer, den transformerer et givet materiale, hvad end dette materiale måtte være (Althusser 1969: 140). Når det er samfundet selv, der forandres, så **er der tale om politisk praksis, og den har i særlig grad Marx' bevågenhed**. Den ellefte Feuerbachtese kan som sagt udlægges som et krav om en revolution af og i filosofien. Den skal blive politisk praksis – et krav, hvis alvor understreges af, at praksis nævnes ikke mindre end fjorten gange i de elleve teser.

Der er imidlertid to problemer i forhold til denne forståelse af den 11. teses krav. For det første at Marx aldrig selv har uddybet det, og for det andet radikaliteten i hans formuleringer i øvrigt. I *Den tyske Ideologi* hedder det således, at bevidsthed ikke kan være andet end "bevidstheden om den bestående praksis" (Marx 1968: 104), og at ideologiens oprindelse netop er at løsrive bevidstheden fra praksis. Denne formulering synes at kræve en radikalt ny forståelse af både teori og praksis, men det forbliver et åbent spørgsmål, hvad Marx har i tankerne.

I det følgende vil jeg søge at give et svar på de spørgsmål, som ovennævnte udlægning af den ellefte tese rejser: I hvilken forstand kræver Marx af filosofien, at den skal blive politisk praksis? Og hvis den skal være det, hvad må så kendetegne marxistisk politisk praksis og teori?

Svaret tager udgangspunkt i kritikken af Althusser's lille tekst "Om den materialistiske dialektik" (Althusser 1969: 137-197), for så på baggrund af denne kritik at præsentere en ny tolkning af udviklingen i Marx' forfatterskab. Althusser's tekst er valgt, fordi den klarere end nogen anden udtrykker både hans udlægning af forholdet mellem teori og praksis og denne problematik's centrale rolle for hans marxisme som helhed, hvilket gør den

til en nøgletekst ikke blot i hans forfatterskab, men også i den marxistiske tradition. Hensigten er imidlertid ikke at forkaste Althusseres tilgang, men tværtimod gennem kritikken at radikalisere den med henblik på at demonstrere dens fortsatte evne til at belyse centrale aspekter ved Marx' værk. I den forstand skal den følgende analyse ikke blot bidrage til en øget forståelse af Marx' ellefte tese. Den skal også supplere den eksisterende Althusser-litteratur (f.eks. Lazarus et al. 1993, Matheron et al. 1997, og Raymond et al. 1997), som i høj grad fokuserer på udlægningen, snarere end udviklingen, af hans marxisme.

Althusser: Teoretisk og politisk praksis

I Althusseres gennembrudsværker fra 1965, *At læse Kapitalen* og *For Marx*, siges marxismen at være foreningen af politisk og teoretisk praksis. Vi har altså ikke at gøre med en dualisme mellem teori og praksis, men med forskellige, skønt uadskillelige, praksisformer. Den politiske praksis er af afgørende betydning. Alligevel er det den, Althusser vier mindst opmærksomhed. Det skyldes, at den netop forstås praktisk, altså som den politik, kommunistpartiet fører under stadig hensyntagen til de givne konjunkturer. Kommunismen som politisk projekt er for Althusser det givne – i det mindste indtil han i 70'erne finder PCF's forståelse af den så korrumpet, at han ser sig tvunget til at intervenere direkte i partiets politiske debat (Althusser 1978). Selv på dette sene tidspunkt når han imidlertid ikke til en teoretisk refleksion af, hvad marxistisk politisk praksis konkret vil sige.

Althusser bruger mere tid på marxismen som teoretisk praksis. Begrebet refererer først og fremmest til den historiske materialisme, altså den teoretiske kerne i Marx' og Lenins værker. Den er ikke i enhver sammenhæng nødvendig for den politiske praksis. Indtil et vist punkt kan sidstnævnte fungere autonomt. Althusser fremhæver således Lenins skrifter som politisk, ikke videnskabeligt funderede retningsangivelser for den politiske praksis (Althusser 1969: 150). Den politiske praksis er altså ikke i sig selv teoretisk og fungerer principielt uafhængigt af teorien, men løber til gengæld jævnlige ind i problemer, som nødvendiggør et teoretisk korrektiv (Althusser 1969: 143).

Den fare, der består for enhver politisk praksis, der ikke er teoretisk funderet, er ideologien. Den er marxismens modsætning, dvs. modsætningen til konstellationen af politisk og videnskabelig praksis. Ideologien er *også* en forening af politik og teori (Althusser 1969: 141). Der er således

symmetri mellem marxisme og ideologi i den forstand, at begge kombinerer teoretisk virksomhed med (revolutionær eller reaktionær) politisk praksis. Men ideologien står i begge sammenhænge i klar modsætning til marxismen: Politisk fordi den reflekterer de herskende klassers interesser, epistemologisk fordi den som teori formulerer ikke de reelle samfundsmæssige relationer, som menneskene indgår i, men deres imaginære forhold til disse relationer. Hvis den marxistiske politiske praksis derfor ikke holdes fri af ideologien gennem videnskabens stadige intervention, bliver resultatet på længere sigt ikke blot teoretiske, men også politiske fejltagelser (Althusser 1969: 143).

Hvordan kan man holde marxisme og ideologi ude fra hinanden? Her ser Althusser den marxistiske filosofi, dialektisk materialisme, som "teorien om den teoretiske praksis" eller som marxismens videnskabsteori (Althusser 1969: 145). Det er i de filosofiske refleksioner, vi gennemskuer forskellen på ideologi og marxisme. Nødvendigheden af klart at tænke den marxistiske filosofi og derigennem den marxistiske videnskab ligger således i risikoen for, at en mangelfuld erkendelse af samme vil åbne for ideologiens indtrængen i den marxistiske teoretiske – og i anden omgang politiske – praksis med en nedbrydende virkning på disse til følge. Den overordnede teoretiske struktur i Althusser's tidlige filosofi bliver derfor den dialektiske materialismes og den historiske materialismes gensidige bestemmelse sat i modsætning til ideologien og med den politiske praksis som endemål.

For Althusser er svaret på vore to spørgsmål altså, at den politiske praksis er kommunistpartiets politiske kamp, og at denne kamp stadig må reflekteres i den teoretiske praksis for at undgå ideologiens fælder. Praksis er det, der kendetegner marxismen, men praksis er flere forskellige ting. Og filosofien, den dialektiske materialisme, forandrer som 'teorien om den teoretiske praksis' kun indirekte verden, nemlig i det omfang, den kan vejlede den teoretiske praksis og herigennem den politiske praksis.

Jeg skal senere vende tilbage til, hvorfor dette svar står så centralt i Althusser's tidlige marxisme, der ellers er bedst kendt for dens insistensen på, at den historiske materialisme grundlægges med et 'epistemologisk brud' i Marx værk i 1845. I første omgang vil jeg imidlertid redegøre for de problemer i Althusser's begrebsdistinktioner, som tvinger os til at gå videre end til dette første svar på vores spørgsmål. Det er også problemer, som Althusser selv bliver opmærksom på. For allerede efter få år må han i de selvkritiske skrifter *Svar til John Lewis* og *Elementer til en selvkritik* (Althusser

1976) korrigerer sin marxisme, og herunder også dens praksisforståelse.

Selv om Althusser i sine 1965-værker tilsyneladende lægger vægten på den politiske praksis, bliver den i realiteten underordnet teorien. I sig selv kan politisk praksis nemlig være både marxistisk og ideologisk. Det er først under vejledning af den historiske materialisme, den får sin marxistiske karakter. Dermed bliver det teorien, ikke praksis der udgør kernen i marxismen. Althusser anerkender som sagt selv denne vanskelighed, idet han taler om 'teoreticisme' som en ideologisk afvigelse i sine tidlige hovedværker (Althusser 1976: 104). Ved at omdefinere den marxistiske filosofi fra at være 'teorien om den teoretiske praksis' til klassekamp i teorien (Althusser 1976: 59) forsøger han at undgå denne theoreticisme. Filosofien forstås nu som en slagmark, hvor ideologiske og marxistiske tankegange kæmper om overtaget. Uden at kunne reduceres til hverken videnskab eller politik står filosofien således som en melleminstans med stor betydning både for foreningen af de to og for begges udvikling. For deres forening for så vidt som den kan spille rollen som både teoretisk intervention i den politiske konjunktur og som politisk intervention i den teoretiske konjunktur, dvs. for så vidt som filosofien er en hybrid mellem videnskab og politik hvis bestemmelse netop er interaktionen mellem de to. For deres udvikling for så vidt som den kan påvirke videnskaberne enten retrogradt, gennem (gen)optagelsen af ideologiske begreber, eller progressivt ved at fremsætte teser for den videnskabelige historieforskning, som denne efterfølgende kan bevise (Althusser 1976: 53). Denne revision skal ikke blot flytte fokus tilbage på den politiske praksis, men også styrke tesen om det epistemologiske brud. Ideologiske passager i Marx' tekster efter 1845 kan nu forklares med, at ideologien nok kan infiltrere den marxistiske filosofi, mens til gengæld videnskaben, den historiske materialisme, forbliver ukontamineret. Distinktionen mellem teoretisk og politisk praksis bevares altså i denne revision af teorien.

Det er klart, at Althusser her præsenterer os for et nyt bud på, hvordan filosofien kan 'forandre verden', nemlig ved at agere bindeled mellem marxistisk politisk og teoretisk praksis, og ved at holde ideologien ude af sidstnævnte. Jeg vil imidlertid argumentere for, at denne revision er utilstrækkelig.

For det første: Det er nemt at tilslutte sig Althusseres nuancering af begreberne teori og praksis. Både 'teoretisk praksis' og 'klassekamp i teorien' er konstruktioner, der skal understrege, at der ikke findes sådan noget som 'ren teori', for det at lave teori er at *arbejde* på et bestemt materiale

(teoretisk praksis'), og det at lave filosofi er (også) en politisk intervention ('klassekamp i teorien'). Men samtidig insisterer han på at skelne skarpt mellem teoretisk og politisk praksis. Og dermed opretholder han alligevel en forestilling om teoriens renhed – en forestilling, der strider mod en ikke mindre væsentlig marxistisk indsigt, nemlig at teorien aldrig kan betragtes isoleret fra andre sociale praksisformer, fordi disse findes som 'erkendelsesinteresser' (Habermas 2005) i såvel det teoretiske arbejdes oprindelse som dets samfundsmæssige anvendelse.

Althusser synes også på direkte kollisionskurs med Marx selv. I hvert fald hvis man udlægger den 11. tese som et krav om, at filosofien *selv bliver praksis*, og ikke blot 'intervenerer i' en praksis, der ligger uden for den selv. Og forskellen er ikke uvæsentlig. For som nævnt i indledningen er bevidsthedens adskillelse fra praksis ifølge Marx ligefrem al ideologis udgangspunkt. Hvis hans kritik derfor skal tages for pålydende, kan man sagtens tale om forskellige praksisser. Men lige netop teorien kan ikke være en selvstændig praksis, fordi teoretisk refleksion altid er praktikerens refleksion over sin praksis – hvad den så end er. *Fenerbachtelserne* og *Den tyske Ideologi* synes således at præsentere os for et krav, hvis radikalitet Althusser med sit begrebsapparat er ude af stand til at honorere.

For det tredje forbliver det i alle faser af Althusser's forfatterskab uklart, præcis hvordan han skelner mellem henholdsvis filosofi, videnskab og politisk praksis. Han giver teoretiske definitioner af deres forskellighed, men det er uklart, hvornår eksempelvis Marx i sit arbejde helt konkret går fra eksempelvis at lave videnskab til at lave filosofi. Det er også aldeles uklart, hvad marxistisk politisk praksis må være – ud over at være i overensstemmelse med kommunistpartiet og med den dialektiske materialisme. Hvilket ikke siger særlig meget.

Endelig er det paradoksalt, at en marxistisk politisk praksis først med det epistemologiske brud bliver mulig. For dette brud markerer samtidig et afgørende terminologisk skifte i Marx' værk. Mens ungdomsskrifterne flyder over af referencer til praksis, forsvinder disse referencer nemlig i høj grad efter 1845. Det er en del af et større terminologisk brud.

Den unge Marx: Viljen til praksis

I 1843 kan Marx proklamere, at hans kritik ikke fordyber sig ”i sig selv, men i *opgaver*, til hvis løsning der kun gives ét middel: *Praksis*” (Marx 1968: 59). Men selv om praksisbegrebets betydning her understreges af forfatterens kursivering, er der ikke tale om et marxistisk begreb. Det ses netop deraf, at teori og praksis er adskilte størrelser. Kritikken skal materialisere sig i proletariatet som filosofiens passive element (Marx 1968: 59). Desuden er det politiske projekt ’Tysklands befrielse’, ikke arbejdernes autonomi, og denne befrielse er netop ikke praktisk, men teoretisk forstået som filosofiens ’ophævelse’ gennem dens virkeliggørelse (Marx 1968: 58).

Denne efter den modne Marx’ målestok så utilstrækkelige praksisforståelse hænger sammen med en grundlæggende uklarhed om, hvad ’befrielse’ først af Tyskland og siden (fra 1844) af proletariatet overhovedet vil sige. Denne uklarhed skyldes dels Marx’ endnu begrænsede indsigt i den politiske økonomi, dels fremmedgørelsesproblematikkens dominans i hans analyser. Og den kommer klart til udtryk i hans beskrivelse af, hvad der er målet for det politiske projekt, han tilslutter sig: ”den *sande* opløsning af konflikten mellem menneske og natur og mellem menneske og medmenneske, den *sande* opløsning af konflikten mellem eksistens og væren, mellem upersonliggørelse og personligt virke, mellem frihed og nødvendighed, mellem individ og art. Den er løsningen på historiens gåde, og den er sig bevidst som denne løsning” (Marx 1968: 74).

Det, der driver Marx frem mod det epistemologiske brud og dermed mod opgøret med Feuerbach og fremmedgørelsesproblematikken, er til gengæld en ’vilje til praksis’ eller måske i første omgang blot en ’vilje til det konkrete’, som skinner igennem på hver eneste side af hans tidlige manuskripter, og som klarest kommer til udtryk i deres forkrampede brug af en meget påfaldende terminologi. For mens Marx ud fra sin daværende teoretiske horisont er ude af stand til at give et politisk indhold til sit praksisbegreb, flyder ungdomsskrifterne over med begreber som ’materiel’, ’konkret’ og ’sanselig’. Et eksempel: ”Denne *materielle*, umiddelbart *sanselige* privatejendom er det materielle sanselige udtryk for det *fremmedgjorte menneskelige liv*” (Marx 1968: 75). Brugen af praksis-begrebet følger sig ind i denne familie af meget lidt praktiske og meget lidt politiske begreber, der som helhed primært udtrykker én ting, nemlig at den unge Marx ganske vist er drevet af ’viljen til praksis’, men stadig – og til sin egen åbenlyse frustration – er ude af stand til at se, præcis hvori denne praksis skal bestå. De fire begreber bruges til at forklare hinanden, og ingen af dem forklarer

særlig meget. Den unge Marx' brug af praksis-begrebet er altså primært udtryk for, at praksis er fraværende i hans værk – både som teoretisk bestemmelse og som politisk praksis – og at Marx oplever dette fravær som et stort problem.

I tiden omkring 1845 sker der så et dramatisk terminologisk skifte i hans skrifter. I Feuerbachtelserne er praksis som nævnt det dominerende begreb, mens udtrykket 'sanselig', der tidligere blev brugt synonymt med praksis, nu stort set udelukkende anvendes i kritikken af Feuerbach. Og derefter forsvinder også praksisbegrebet selv. Ikke fuldstændig, naturligvis – sådan som det er tilfældet med netop begrebet 'sanselighed' – men tendentielt gennem den modne Marx' forfatterskab. I *Kapitalen* er praksis eksempelvis stort set fraværende; her tager Marx udgangspunkt i abstrakte begrebsbestemmelser og ender i det kapitalistiske samfunds fænomenele fremtrædelsesformer, men ikke i praksis. Hvad skyldes denne udvikling?

Marx i praksis

Én udlægning af praksisbegrebets tendentielle forsvinden kunne være, at Marx opgiver sin ungdommelige vilje til det praktiske og det konkrete. Det synes at være Terrell Carvers synspunkt (Carver 1998: 108). Carver hævder blandt andet, at Marx' teorier aldrig nåede ud til og gjorde en forskel i praktisk politik. Jeg vil i det følgende argumentere for en noget anden vurdering af Marx' politiske gennemslagskraft.

Allerede den unge Marx tilslutter sig det, han forstår som 'kommunisme' (Marx 1968: 74). Men hans Feuerbachske forståelseshorisont betyder, at han er ude af stand til at begrebsliggøre denne kommunisme i andet end konfuse termer om menneskets befrielse (jævnfør eksemplet ovenfor). Her er det 'kritikken', der skal blive praktisk. Går vi til gengæld næsten tredive år frem i tiden, har han en meget mere præcis og noget mere enkel forståelse af, hvad kommunisme vil sige. Hans fascination af Pariserkommunen (Marx 1974) skyldes, at den parisiske befolkning selv griber magten og mere eller mindre spontant organiserer sig både på arbejdspladser og i politiske forsamlinger. Kommunisme betyder her proletarietets demokratiske selvorganisering. Det er ikke blot en helt anden betydning af begrebet end den, vi finder i ungdomsskrifterne. Det er også en kommunisme, som giver mening og retning for den revolutionære praksis, Marx netop taler om i Feuerbachtelserne. Den kommunistiske, og dermed marxistiske, politiske praksis er kendetegnet ved, at den fremmer de arbej-

dende klassers mulighed for demokratisk selvorganisering gennem agitation og mobilisering til partier og fagbevægelser.

Hvorfra ved vi nu, at dette er Marx' forståelse af den politiske praksis? Det gør vi fra hans forfatterskab. Ikke fordi Marx selv har forfattet en tekst om politisk praksis, men fordi hans forfatterskab rummer en egen performativitet, der netop stemmer overens med denne praksisforståelse. Og det er samtidig grunden til, at vi i modsætning til Althusser ikke behøver at lade den konkrete politiske praksis være det, om hvilket den marxistiske filosofi ikke kan tale.

Tværtimod er det ud fra en oversigt over Marx' værker muligt at skelne mellem i hvert fald seks forskellige typer af politisk funktionalitet, der alle belyser aspekter ved det, der ovenfor blev defineret som kommunistisk politisk praksis. For det første er det åbenlyst, at Marx' forfatterskab rummer eksempler på ualmindeligt virkningsfuld propaganda med henblik på at samle arbejderne til kamp for deres egne interesser. *Det Kommunistiske Manifest* er her naturligvis det bedste og mest berømte eksempel, og som bekendt ender det netop også med en appel til arbejdernes forening. For det andet bibringer Marx med sin økonomikritik, først og fremmest i *Kapitalen*, den spirende arbejderbevægelse det teoretiske grundlag for formuleringen af dens grundlæggende krav om højere løn og lavere arbejdstid. For det tredje angriber han andre socialistiske strømninger i samtiden, hvis fællesnævner netop er, at de *ikke* forstår socialismen som arbejdernes selvorganisering; her er *Den tyske Ideologi* og *Filosofiens Elendighed* de bedste eksempler. Marx bidrager også selv til oplysningen af arbejderne gennem foredrag – det er eksempelvis baggrunden for manuskriptet *Løn, Pris, Profit*. Og endelig holder han ledelsen af Første Internationale orienteret med rapporter om den politiske udvikling (her er *Borgerkrigen i Frankrig* det bedste eksempel), ligesom han bidrager til den interne teoridebat i Socialdemokratiet, først og fremmest med sin *Kritik af Gotha-programmet*. Fællesnævneren for alle disse politiske praksisser er som sagt, at de har til hensigt at muliggøre de arbejdende klassers demokratiske selvorganisering. Det er det projekt, som udgør kontinuiteten i det, der ellers fremstår som et umådeligt fragmenteret forfatterskab, hvis man betragter det fra en blot teoretisk synsvinkel.

Pointen med denne opremsning er naturligvis ikke at give et udtømmende billede af Marx' forfatterskab. Pointen er, i modsætning til Althusser (og Carver), at vise, hvordan Marx' politiske praksis ikke er noget, der er adskilt fra hans teoretiske forfatterskab, men tværtimod er det bærende

element i selv hans mest teoretiske værker. De er aldrig teori for teoriens egen skyld, men altid motiveret af Marx' politiske dagsorden. Det er derfor, Carver tager fejl, når han mener, at Marx' revolutionære engagement er stærkt overvurderet (Carver 1998: 121). Det er en misforståelse, man ledes til, når man fejlagtigt søger efter dette engagement som noget andet end og adskilt fra Marx' teoretiske værk. Der er ikke to former for praksis i dette værk, en teoretisk og en politisk. Der er én revolutionær praksis, som i politik kommer til udtryk i *Manifestet*, og som reflekterer sine forudsætninger i *Kapitalen*. Denne ophævelse af den ideologiske adskillelse af teori og praksis revolutionerer ikke blot den politiske praksis, men også filosofien. Den er, udfoldet i praksis i Marx' forfatterskab, svaret på den gåde, der også rummes i den 11. tese: Hvordan kan filosofferne ikke beskrive, men ændre verden?

Praksisbegrebet, og især dets synonyme ('konkret', 'materiel' og 'sandselig') spiller så fremtrædende en rolle i Marx' ungdomsværker, fordi deres forfatter har en uklar, men påtrængende forståelse af, at det er netop praksis, hans eget værk savner. Når praksisystemet til gengæld efter Feuerbach-teserne i stadig højere grad forsvinder fra den mere modne Marx' forfatterskab, er det fordi, hans større politiske bevidsthed og gryende forståelse af, hvad kommunisme egentlig vil sige, i stigende grad integrerer hans forfatterskab i den politiske praksis, og fordi praksis derfor ophører med at være et problem. Man kunne også sige, at praksisproblematikkens tendentielle forsvinden fra Marx' værk er det teoretiske udtryk for den politiske praksis' tiltagende immanens i teorien.

Det er klart, at spektret af politiske praksisser er meget større end dem, vi finder i Marx' forfatterskab. Man kan styrke de arbejdende klassers demokratiske selvorganisering på mange andre måder end ved at lave filosofi. Det er også klart, at hvert af de ovenfor nævnte værker, der her udelukkende optræder som eksempler, kan have mere end én politisk funktion. Og det er endda endnu mere klart, at Marx' værker ikke udelukkende fungerer som politisk praksis. Pointen er blot, at teori og praksis er uadskillelige størrelser i hans forfatterskab, og at man ikke forstår Marx uden at holde sig dette forhold for øje. Mange misforståede udlægninger af hans værk kan henføres til, at man ikke har læst eksempelvis *Kapitalen* som en (også) *politisk* intervention.

Denne udlægning styrkes for øvrigt af, at man også i den marxistiske traditions bærende forfatterskaber, fra Kautsky til Althusser, Žižek og Negri, genfinder den politiske praksis' immanens i teorien. Marxistiske

tænkere har aldrig blot til hensigt at ”beskrive verden”, de søger gennem deres forfatterskaber at bidrage til dens forandring. Dette forhold er afgørende for at forstå kontinuiteten mellem Marx og traditionen, og det udgør af samme grund et centralt element i bestemmelsen af, hvad det vil sige, at et forfatterskab er marxistisk. Samtidig synliggør det radikaliteten i Marx’ brud med den politiske filosofis tradition. Det ses måske tydeligst i sammenligningen med Hannah Arendt, der selv forstår sin tænkning som en kritik af denne tradition. I modsætning til Arendt vil man med Marx kunne argumentere for, at den politiske filosofi ikke (historisk) begynder med Platons reduktion af politik fra et spørgsmål om handling til et spørgsmål om styreformer og om *technē* (Arendt 2005: 221-230). Den begynder derimod altid allerede (begrebsligt), når man, som netop Arendt (Arendt 2005: 179-247), gør politisk praksis (eller ’handling’) til et teoretisk begreb, altså til et begreb, der kan diskuteres uafhængigt af en specifik politik. Deri ligger allerede den adskillelse af teori og praksis, der som sagt ifølge Marx er ideologiens udgangspunkt. Til gengæld har vi set, hvordan det i Marx’ eget forfatterskab er formuleringen af arbejderbevægelsens politiske projekt, der er nøglen til en forståelse af hans teksters specifikke politiske praksisformer – ikke af ”praksis” som sådan.

Hensigten med denne udlægning er til gengæld ikke at påstå, at der ikke skulle være forskel på de forskellige værker i Marx’ forfatterskab, for det er der naturligvis. Der er eksempelvis stor forskel mellem *Manifestet* og *Kapitalen*. Pointen er derimod, at der ikke er tale om en forskel mellem teori og praksis – eller for dens sags skyld mellem teoretisk og politisk praksis. I stedet kan man med fordel skelne mellem et *taktisk* og et *strategisk* perspektiv i Marx’ værker. *Borgerkrigen i Frankrig* er et eksempel på taktisk analyse, i tid tæt på de begivenheder, der analyseres, og udfærdiget med henblik på at skabe overblik over et konkret politisk hændelsesforløb. *Kapitalen* og *Kritik af Gothaprogrammet* er til gengæld, hver på deres meget forskellige måder, to eksempler på strategisk analyse eller baggrundsanalyse. Her søger Marx at forstå de mere overordnede udviklingslinjer i samfundet, som en politisk praksis må orientere sig i forhold til. Det er som sagt på grundlag af *Kapitalens* analyser, fagbevægelserne kan formulere deres overenskomstkrav, men *Kapitalen* handler ikke på samme måde som *Borgerkrigen i Frankrig* om konkrete politiske eller økonomiske konflikter.

Det er en ganske banal observation, at der er forskellige praksisformer. Det er også helt ukontroversielt at argumentere for, at nogle af Marx’ værker er mere teoretisk reflekterende end andre, og at nogle værker i højere

grad end samfundsanalyse er rettet mod umiddelbare politisk anvendelses-sammenhænge. Man kan endda gå så langt som til at argumentere for, at de teoretiske formuleringer i sidstnævnte tekster i en sådan grad er styrede af deres politiske anvendelse, og af denne anvendelses krav om retoriske og pædagogiske forenklinger, at de ikke umiddelbart kan forstås som samfundsanalyse på linje med eksempelvis *Kapitalen*. Det synes til gengæld straks mere problematisk at hævde, at teoretisk og politisk praksis skulle være principielt adskilte og (i det mindste til dels) gensidigt uafhængige størrelser. Jeg har i hvert fald i det foregående argumenteret for, at man overser et væsentligt aspekt ved selv Marx' mest teoretiske værker, hvis man bortabstraherer deres politiske funktionalitet. Og det samme gør sig gældende, når man fuldstændig underkender de (primært) politiske værkers teoretiske elementer. Hvis ovenstående skitse til en udlægning af Marx' værk står til troende, umuliggør den derfor Althussers skelnen mellem teoretisk og politisk praksis. Og det har væsentlige konsekvenser.

Konsekvenserne for marxismen

Althusser kan ikke have været i tvivl om, at han gjorde sin marxisme sårbar over for kritik ved at insistere på adskillelsen af teoretisk og politisk praksis. Det er som sagt netop denne operation, Marx i *Den tyske Ideologi* karakteriserer som ideologiens ophav. Hvorfor vælger han så alligevel denne risikable strategi? Svaret er, at kernen i hans teori, tesen om Marx' epistemologiske brud, står og falder med distinktionen mellem teoretisk og politisk praksis. Uden denne skelnen er han nemlig nødt til at acceptere den teoretiske validitet af en lang række udsagn, som i hans perspektiv er ideologiske, men som findes i Marx og Lenins politiske skrifter fra tiden efter 1845. Og dermed åbnes en ladeport for den ideologi, som hele hans forfatterskab har til hensigt at holde ude af marxismen. Derfor er bruddet med Feuerbach nødt til at være et *epistemologisk* brud, og derfor er politik og teori nødt til at være forskellige praksisser. Sat på spidsen kunne man argumentere for, at vi her finder et grundlæggende dilemma i Althussers teori, idet han søger at redde marxismen fra ideologien, men kun kan gøre dette gennem en reformulering af ideologiens grundform, distinktionen mellem teori og praksis.

Marx' værk viser til gengæld, hvordan der ikke blot er mange forskellige praksisser, men også mange forskellige politiske praksisser, herunder filosofien. Det viser os, at tekster altid udfylder mere end blot én praktisk

funktion, og at praksis altid er reflekteret. Denne læsning fungerer således som et både pluralistisk og monistisk korrektiv til Althusseres fokusering på dualiteten mellem et upraktisk begreb om politisk praksis og en upolitisk teoretisk praksis. Pluralistisk fordi den understreger mangfoldigheden af (politiske) praksisformer, monistisk fordi der *kun er praksis*. Teori er ét aspekt ved praksis, men ikke noget i sig selv. Der findes ikke en teori, der ikke også er (eksempelvis) politisk praksis. Forklaringen på de passager hos Marx og Lenin, der i Althusseres udlægning er 'blot politiske', fordi de ikke passer ind i hans teori, er at vægten i disse tekster i højere grad ligger på deres politiske anvendelse end på den teoretiske refleksion. Men det berettiger ikke påstanden om, at de skulle være helt blottede for teori. Tværtimod må enhver marxistisk politisk praksis være teoretisk reflekterende.

I sidste ende betyder denne kritik, at Althusseres dobbelte dualisme mellem marxisme og ideologi og mellem teoretisk og politisk praksis ikke kan opretholdes. Og det er måske ikke så stort et tab, al den stund, at hans *teoretiske* insisteren på den netop bunder i et *politisk* hensyn (Althusser 1969: 46-48).

Det ses tydeligt i Althusseres posthumt udgivne skrifter, at han selv endte med at resignere i forhold til forsvaret af den afgørende skelnen mellem marxisme og ideologi. Det fremgår mest brutalt af *Marx dans ses limites* (Althusser 1994a: 357-524), der er en kompromisløs dekonstruktion af Marx og den marxistiske tradition. Denne dekonstruktion baner vejen for et bemærkelsesværdigt perspektivskifte i Althusseres sidste skrifter. Her når han selv til en gentænkning af praksisbegrebet (Althusser 1994a: 148-159), men prisen for denne nytænkning er en opgivelse af marxismens klassiske forståelsesramme til fordel for en Nietzsche-inspireret filosofikritik (Althusser 1994b).

En af pointerne med den foregående analyse er imidlertid, at denne udvikling ikke er en nødvendig konsekvens af en Althusserkritik. Sidstnævnte kan tværtimod holdes inden for en klassisk marxistisk (endda Althussermarxistisk) forståelseshorisont. At vi aldrig kan trække en klar skillelinje mellem marxismen og ideologien betyder blot, at denne skillelinje er under stadig udarbejdelse i den marxistiske politiske praksis. Det er netop grunden til, at sidstnævnte må reflektere.

Konklusion

I det foregående er der blevet argumenteret for følgende svar på de indledningsvis stillede spørgsmål: Det kendetegner Marx' og marxismens politiske praksis, at den har til hensigt at fremme de arbejdende klassers mulighed for demokratisk selvorganisering. Marxistisk teori er refleksionen over denne praksis. Og filosofien forandrer verden gennem sine både taktiske og strategiske politiske interventioner.

At argumentationen har taget udgangspunkt i kritikken af Althusser betyder ikke, at den markerer et opgør med hans marxisme – tværtimod. Den grundlæggende antagelse i Althusseres forfatterskab er, at Marx sådan set allerede har løst alle de spørgsmål, vi måtte have at stille til hans forfatterskab, men at hans løsninger har form af praksis (Althusser 1969: 138-139). Det er marxistiske filosofers opgave teoretisk at eksplicite de løsninger, der således allerede er til stede i hans værk. I den forstand er tilgangen i det foregående klassisk Althusseriansk: Vil vi forstå, hvad Marx mener med, at filosofien skal forandre verden, må vi se på hans egen praksis. Det er her, han praktiserer det, der er svaret på den 11. Feuerbachtesses krav, og det er derfor her, vi ser, hvad ikke blot marxismens politiske praksis, men også dens teori må være.

Det er til gengæld også klart, at der er problemer med Althusseres forståelse af Marx. Sidstnævntes værk kan ikke opdeles i teoretisk og politisk praksis. Ikke blot fordi Marx selv understreger, at praksis reflekterer, mens det til gengæld er ideologiens første form, når man giver refleksionen selvstændig eksistens uden for praksis. Men også fordi Marx' egne værker integrerer en række politiske praksisformer, der alle i varierende omfang rummer teoretisk refleksion, mens til gengæld teorien selv aldrig findes isoleret fra denne politiske praksis.

Det er en læsning, som Althusser næppe ville have erklæret sig uenig i. Blot tvinger hans rigoristiske skelnen mellem marxisme og ideologi ham til at opretholde den problematiske udsondring af 'teoretisk praksis' som adskilt og forskellig fra den politiske praksis. Det er derfor, vi i det foregående først har undersøgt denne skelnens afgørende begrænsninger, for derigennem at danne os et indtryk af, hvor radikal en Marxtolkning, kravet fra den ellefte tese nødvendiggør. Udlægningen af Marx' forfatterskab som båret af den politiske praksis' immanens i hans værker er efterfølgende blevet præsenteret som et forsøg på at honorere dette krav, idet denne tolkning søger at drage de fulde konsekvenser af det uholdbare i Althusseres dobbelte dualisme. En reformulering af Althusseres filosofi behøver ikke på den baggrund at opgive sin skelnen

mellem marxisme og ideologi, men denne skelnen kan ikke være noget definitivt 'epistemologisk brud'. Den må være en konstant afgrænsning i den politiske praksis.

Litteratur

- Althusser, Louis (1969): *Før Marx*, Aarhus: Rhodos
- Althusser, Louis (1976 [1973, 1974]) : *Marxisme og klassekamp – kritik og selvkritik*, København: Aurora
- Althusser, Louis (1978) : *Ce qui ne peut plus durer dans le parti communiste*, Paris: François Maspero
- Althusser, Louis (1994a): *Ecrits philosophiques et politiques*, tôme 1, Paris: Editions Stock / IMEC
- Althusser, Louis (1994b): *Sur la philosophie*, Paris : Gallimard
- Althusser, Louis (1996): *Lire le Capital*, Paris: PUF
- Arendt, Hannah (2005): *Menneskets Vilkår*, København: Gyldendal
- Carver, Terrell (1998): *The Postmodern Marx*, Manchester: Manchester University Press
- Habermas, Jürgen (2005 [1968]): *Teknik og videnskab som ideologi*, Frederiksberg: Det lille Forlag
- Lazarus, Sylvain (red.) (1993): *Politique et philosophie dans l'oeuvre de Louis Althusser*, Paris: PUF
- Marx, Karl (1974 [1871]): *Pariserkommunen (Borgerkrigen i Frankrig)*, København: Tiden
- Marx, Karl (1968): *Økonomi og Filosofi*, København: Gyldendal
- Marx, Karl (1970-1972 [1867]): *Kapitalen*, København: Rhodos
- Matheron, François (red.) (1997): *Lire Althusser aujourd'hui*, Paris: Éditions L'Harmattan
- Raymond, Pierre (red.) (1997): *Althusser philosophe*, Paris: PUF

